

PERSPEKTIVE
IMPLEMENTACIJE
EVROPSKIH
STANDARDA U PRAVNI
SISTEM SRBIJE

KNJIGA 3

ZBORNİK RADOVA

Priredio
Prof. dr Stevan Lilić

Beograd, 2013

Lektor i korektor
Irena Popović

Tehnički urednik
Zoran Grac

Korice
Marija Vuksanović

Priprema i štampa
Dosije studio, Beograd

ISBN 978-86-7630-431-8

Tiraž
500

Adresa redakcije
Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
Centar za izdavaštvo i informisanje
Bulevar kralja Aleksandra 67
Tel./faks: 30-27-725, 30-27-776
e-mail: centar@ius.bg.ac.rs
web: www.ius.bg.ac.rs

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
340.137(4-672EU:497.11)(082)

PERSPEKTIVE implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije : zbornik radova. Knj. 3 / priredio Stevan Lilić. – Beograd : Pravni fakultet, Centar za izdavaštvo i informisanje, 2013 (Beograd : Dosije studio). – 361 str. ; 24 cm. - (Biblioteka Zbornici)

Na spor. nasl. str.: Perspectives of Implementation of European Standards in Serbian Legal System. – Tekst lat. i ćir. – Tiraž 500.
– Str. 9–10: Predgovor / urednik ; Forward / editor. – Napomene i bibliografske reference uz tekst. – Summaries.

ISBN 978-86-7630-431-8

1. Лилић, Стеван [уредник] [аутор додатног текста]

а) Право – Хармонизација – Европска унија – Србија – Зборници

COBISS.SR-ID 203584268

Проф. др Јовица Тркуља*

РЕКОНФИГУРАЦИЈА СВЕТСКОГ И ЕВРОПСКОГ СИСТЕМА МОЋИ И РАСПАД ЈУГОСЛАВИЈЕ

Апстракт

Творцима прве и друге Југославије чинило се да се ујркос ровијом балканском илу може подићи стабилна државна творевина, заснована на четвори стайичка стуба: а) на економској и социјалној модернизацији; б) на изградњи модерне и стабилне државе и политичке заједнице; в) на етничком, верском и културном плурализму; г) на подршци спољашњих сила. Међутим, праична искуства слома прве Југославије 1941. године и друге Југославије 1991. године јасно су разоткрила уколико у тој „стајички”. Поменуће четвори стачке ослоња Југославије показале су се као ајорије које су безустеино решаване помоћу југословенске формуле. У објашњењу драматичних збивања на југословенском простору не сме се превидети ушницај спољашњих сила. Јер, спољашњи фактор није само дејтерминант; он и конституционално твори претходставке и настајања и распада Југославије. Ушницај међународних чинилаца и великих сила на југословенску кризу деведесетих година XX века није био ни једнозначан ни једносмеран. На једном пољу ируисали су се током 1989–1990. године германски и делимично италијанско-вашикански и балкански (Албанија, Турска, Бујарска) чиниоци који су тежили дестабилизацији и рушењу Југославије. На другом пољу у то време се нашао круи моћних међународних чинилаца који су тежили територијалном и државном очувању Југославије (руски, западноевропски и амерички чинилац). Међутим, заостравање југословенске кризе и расламсавање раја 1991. године у Словенији и Хрватској и 1992. године у Босни и Херцеговини, у којем су унутрашњи фактори деструкције југословенске државе однели превагу, добило је кобну резонанцу у међународним чиниоцима, чије се тежиште омерило ка сујројном пољу – рушењу и фрагментацији Југославије. На тај начин, међународни фактор је био дубоко укључен у збивања у Југославији да би касније, прихваћен од свих страна у сукобу, израсио у кључној, али не и неирисирасној актера решавања југословенске кризе. Тај фактор је учествовао у смирењу сукоба

* Др Јовица Тркуља, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду. Рад је ауторизовани текст излагања на трибини „Распад Југославије”, која је одржана на Филозофском факултету Универзитета у Београду 31. маја 2013. године, у организацији Уједињене омладине српске, и резултат истраживања у оквиру пројекта *Перспективе имплементације европских стандарда у правни систем Србије (179059)*, који подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије

у Југославији (слањем њосмајрача, мировних њруја, орјанозовањем њрејовора зарањених сјрана и сл.). Али, он је, неретко, следећи своје њарцијалне њнтересе, (не)свесно дојриносио њњиховом расјиривању и одлајању мирних решења. На њај начин се, њод дејсјвом нове реконфигурације светској и европској систему моћи, дојодило разарање јујословенске државе. Уместо Јујославије констјијуисан је низ зависних њсеудодржавица њод доминацијом нових светских њоседника моћи.

Кључне речи: Јујославија. Балкански конфликји. Неусјела модернизација. Плурализам. Међународни асјекји расјада СФРЈ. Срјско њнјање.

Увод

Југославија је настала 1. децембра 1918. године проглашењем Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. У конституисању заједничке државе та три словенска народа одлучујући значај имао је распад Аустроугарске и статус Србије као једне од сила победница у Првом светском рату. Немачка агресија, окупација и комадање Краљевине Југославије 1941. године означили су распад и крај прве Југославије. Из ратне пустоши и дотад незапамћеног страдања људи, из рушевина Краљевине Југославије никла је друга Југославија – као социјалистичка федеративна република. Прва Југославија била је, пре свега, резултат пораза аустро-немачке моћи, док је друга Југославија обновљена на рушевинама ратног поретка Европе, поразом немачке моћи. Друга Југославија (1945–1991), брзим успоном и свестраним развитком педесетих и шездесетих година, побудила је наду да је најзад пронађена формула заједничког живљења. Међутим, њена криза и суноврат у етничко-верски рат деведесетих година поново су упозорили на крхкост и, у контексту светског поретка моћи, неодрживост формуле заједничког живота Јужних Словена. СФР Југославија, која је претходних деценија уливала наде у тзв. трећи пут и „социјализам са људским лицем” – распадала се у ужасу и трагедији грађанског рата, остављајући за собом пустош, бројне жртве, разорене градове, породице, трагичне људске судбине. Али за њом су остала и бројна питања која чекају објективне, теоријски утемељене одговоре. У последњој деценији остварени су значајни резултати у истраживању сложених узрочника распада Југославије. Појавиле су се бројне студије и књиге код нас и у свету које дају одговоре на ова питања и нуде теоријско-методолошке претпоставке за научно разумевање распада Југославије.¹

1 Од бројних књига о распаду Југославије овде ћемо имати у виду нарочито следеће: Ласло Секељ, *Јујославија – сјрукјура рајсадања*, Рад, Београд, 1990, Радмила Накарада, Лидија Баста-Посавец, Слободан Самарцић (уредници), *Расјада Јујославије, њродужетјак или крај ајоније*, ИЕС, Београд, 1991, Зоран Обеновић, *Србија и нови њоредак*, Градина/ИФДТ, Београд, 1992, Слободанка Ковачевић, Путник Дајић, Хронологија Југословенске кризе 1942–1993, ИЕС, Београд, 1994, Дејан Јовић, *Јујославија – држава која је одумрла.*, Усјон, криза и њаг Четвртје Јујославије, Прометеј, Б92, Загреб, Београд, 2003, Dejan Đokić, *Yugoslavism, Histories of a Failed Idea 1918–*

У објашњењу распада Југославије најчешће се посеже за парадигмама Арнолда Тојнбија, Збигњева Бжежинског, Френсиса Фукујаме, Семјуела Хантингтона и њима покушавају да се објасне сукоби који су разорили југословенску државу.² Њихова схватања политичке теорије, историје, цивилизације и Балкана битно су одредила не само теоријски дискурс у коме се води дебата о проблему Југославије, већ су битно утицала и на перцепцију самог проблема. Нажалост, њихове утицајне доктрине које су одређивале теоријски штимунг често су злоупотребљаване и биле су неспојиве са чињеницама и нашом реалношћу. Насупрот томе, заступам становиште да се дисолуција СФРЈ може објаснити само применом мултитеоријског дискурса (различитих теоријских парадигми и модела): геополитика и историјски процеси дугог трајања, светскосистемска парадигма, теорије неуспеле модернизације, структуралне зависности, неједнаке размене, развоја неразвијености, репресивне међународне поделе рада, ограниченог суверенитета, национализма као политичке технологије и сл.³ Моја теза је да процеси који су дезинтегрисали СФРЈ нису били израз сукоба цивилизација на Балкану ни тријумфа либерализма над тоталитаризмом, већ конкретних државотворних интереса сукобљених страна, унутрашњих и међународних. Наиме, сепаратистички покрети у СФРЈ искоришћени су, у погодном политичком тренутку, као средство за декомпоновање геополитичког простора Балкана у складу са интересима великих сила. Југословенска држава је разорена под дејством нове реконфигурације светског и европског система моћи. Уместо Југославије конституисан је низ зависних псеудодржавица под доминацијом нових светских поседника моћи.

Апорије Југославије

Прва и друга Југославија су се темељиле на четири статичка стуба:
1) модернизацији, 2) изградњи модерне државе и политичке заједнице,

1992, Hurst & Company, London, 2003, Светозар Стојановић, „Пропаст комунизма и разбијање Југославије”, Svetozar Stojanović, *Propast komunizma i razbijanje Jugoslavije*, Filip Višnjić, Beograd, 1995, Јован Брајфорд, *Теорија завере, Србија у проливу „новој светској њоретика”*, Београдски центар за људска права, Београд, 2006, Радмила Накарада, *Распад Југославије, Проблеми тумачења, суочавања и транзиције*, Службени гласник, 2008.

2 Arnold Toynbee, *A Study of History*, Oxford University Press, 1977; Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*, Basic Books, New York 1997; *Velika šahovska tabla*, CID, Podgorica 2001; Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Free Press, 1992, *Sudar kultura*, Societas, Beograd 1997. и *Изградња државе*, Филип Вишњић, Београд 2007; Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996, *Sukob civilizacija*, CID, Podgorica 1998.

3 Уп. Ласло Секељ, *Југославија – структура распадања, нав. дело*, стр. 20; Мирослав Печујлић, „У зачараном кругу политике”, у књизи *Рађање јавној мњењу и политичких структура*, Институт за политичке студије, Београд 1992, стр. 41; Миодраг Јовичић, *Државност федералних јединица*, Издавачка задруга „Политика и друштво”, Научна књига, Београд 1992, стр. 97–99.

3) етничком, верском и културном плурализму и 4) подршци спољашњих сила. Творцима прве и друге Југославије чинило се да се, упркос политички ровитом балканском тлу, на овим упоришним тачкама може подићи стабилна и релативно дуготрајна државна творевина. Међутим, обесхрабрујуће трагична искуства – слом прве Југославије 1941. и друге 1991 – јасно су разоткрила пукотине у тој „статисти“, непомирљива противречја и антагонизме услед којих се Југославија као држава у XX веку два пута рушила као кула од карата. Стога се поменуте четири тачке ослонца Југославије приказују као четири апорије које су у XX веку безуспешно решаване помоћу југословенске формуле.

Два пута неуспела модернизација показала се као непремостива препрека у формирању Југославије као модерне државе. Први покушај био је да се помоћу примитивно ауторитарног капитализма досегне до либерално-демократског система, а други пут је то покушано помоћу реалног социјализма, у коме се модернизација надокнађивала убрзаном индустријализацијом. У оба југословенска случаја била је то „модернизација без модерности“ (Ралф Дарендорф) у којој су суспендована два кључна фактора западне цивилизације – политичка партиципација и економска лична иницијатива; дакле, и грађанин и предузетник.⁴

Недовршена држава је директна последица неуспеле модернизације јер и у првој и у другој Југославији имамо типично традиционално патријархално ауторитарно друштво, које спонтано тежи такозваној патримонијалној, типично моноцентричној полуазијатској заједници, у којој је политика тупор у економији и свим сегментима друштва, а држава није одвојена од грађанског друштва.⁵ Уз то, на овом уском брдовитом и оскудном комадићу земље, прожимају се и сударају светови Истока и Запада, Европе и Азије, па је Југославија нужно морала да буде плуралистичка мултикултурна заједница. Одређених интегративних сила је без сумње било, али се показало да су дезинтеграционе силе, које су дубоко у темељима те заједнице, односиле превагу приликом одређених односа снага, унутрашњих и спољашњих.⁶

У објашњењу драматичних збивања на југословенском простору не сме се превидети утицај спољашњих сила. У новим односима зависности и доминације (центар – полупериферија – периферија, метропола – сателит), који су успостављени у свету након рецесије седамдесетих година XX века, Југославија је морала да прихвати судбину зависне периферије, тзв. структуралног везивања и стварног подређивања у оквирима „новог светског поретка“. Она није искористила шансу која је

4 В. Ralf Dahrendorf, *Betrachtungen über die Revolution in Europa*, Deutsche Verlags-Antalt GmbH, Stuttgart 1990; Зборник *Србија у модернизацијским процесима*, Институт за новију историју, Београд 1994; „Модернизацијски процеси у Србији XX века“, расправа са истоименог научног скупа, *Токови историје*, бр. 1–2, Београд, 1994, стр. 9–148.

5 В. Зоран Ђинђић, „Југославија као недовршена држава“, *Изабрана дела*, књ. 1, Народна библиотека Србије, Београд 2010.

6 О интегративним и дезинтегративним процесима на Балкану видети: Исидора Секулић, *Белешке једној балканофили*, Београд, 1940; Марија Тодорова, *Имајинарни Балкан*, друго издање, Библиотека XX век, Београд 2006.

постојала у односима снага крајем осамдесетих година – да се укључи у пирамиду новог поретка по моделу „помоћ развоју” (на начин како су укључене Грчка, Шпанија и Португалија). Уместо тога, Југославија се у сплету унутрашњих и међународних околности почетком деведесетих година суновратила у грађански рат с далекосежним трагичним последицама. У таквој конкретноисторијској ситуацији спољашњи је постао детерминанта распада Југославије. У почетку кризе деведесетих година унутрашњи узроци су имали улогу нужног, а спољашњи чиниоци улогу довољног услова за распад Југославије. Међутим, све више се показује да су унутрашњи чиниоци били повод, а спољашњи фактори главни разлог разарања током ратних сукоба крајем деведесетих година.⁷

Детерминатне спољашњих сила

1. – Да би се осветлила анатомија дисолуција Југославије и да би се разумеле главне детерминанте њене дезинтеграције, неопходно је оптику анализе усмерити и на међународни план и југословенску агонију сместити и тумачити у глобалном геостратешком контексту као рефлекс глобалних престојавања током успостављања новог поретка светске моћи. Уосталом, спољашње окружење и детерминанте међународних сила имале су у целокупној историји југословенског простора одсудан, а често и пресудан утицај. Ти „међународни чиниоци” и „страни интереси” пратили су и умногоме детерминисали смер борбе југословенских народа (посебно Србије и Црне Горе) за национално ослобођење и конституисање независне државе. „Велике силе су југословенске земље спајале или раздвајале и комадале, препродавале или их бацале у вртлоге међусобних ратовања”.⁸

Веома поједностављено, може се рећи да је тај интервенционизам спољашњих сила деловао противречно: а) као одлучна препрека стварању југословенске државе (Аустро-Угарска, Немачка, Италија, Ватикан, Турска); б) као срачуната подршка стварању Југославије као својеврсне европске „тампон-зоне”, коју су пружиле западноевропске земље, Русија и Америка, било као противтеже германско-италијанском експанзионизму, било као чиниоца равнотеже према Русији.

Судбина Југославије, њен настанак, (не)стабилност и распад у оба случаја зависили су од променљиве равнотеже и утицаја тог спољашњег интервенционизма. Југославија се, заправо, у оба своја историјска облика јављала као резултанта различитог дејства спољашњих сила. Сто-

7 Радмила Накарада, Лидија Баста Посавец, Слободан Самарџић (уредници), *Распад Југославије, продужетак или крај агоније*, нав. дело, стр. 102. Предраг Голубовић, *Држава у шокушају*, Службени лист, Београд 2003, стр. 227; Младен Лазић (приредио), *Рачји ход, Србија у трансформацијском процесу*, Филип Вишњић, Београд 2000; Слободан Антонић, *Заробљена земља*, Откровење, Београд 2002; Чедомир Анђић, *Историја и заблуда, Еволуција*, Београд 2005; Мирослав Печујлић, *Глобализација, Два лика светиа*, Гутенбергова галаксија, Београд 2002; Јирген Хабермас, *Посљинационална конституација, Политички есеји*, Откровење, Београд 2002.

8 Мирослав Печујлић, „У зачараном кругу политике”, нав. дело, стр. 62.

га није нимало случајно што је прва Југославија настала, пре свега, као резултат пораза аустро-немачке империјалне моћи и што је друга Југославија обновљена на поразу немачке војне моћи. Није случајно ни то што се Југославија распадала успостављањем глобалног поретка моћи – Хитлеровог *Neue europäische Ordnung* четрдесетих година и тзв. новог светског поретка деведесетих година XX века. Изгледа да у Југославији постоји нешто што је сметња глобалном поретку моћи.

Из тих разлога спољашњи фактор се не сме превидети у објашњењу драматичних збивања на југословенском простору. Јер, он није само детерминанта; он и конституционално твори претпоставке и настајања и распада Југославије. Тиме се, разуме се, не амнестирају унутрашњи чиниоци чија је пресудна одговорност неспорна. Унутрашњи чиниоци су имали улогу *нужној*, а спољни чиниоци *довољној* услова распада Југославије. Одређени степен и врста повезаности и међуусловљености тих чинилаца су несумњиви.

Теоријски расправе о алокацији страних интереса у Југославији и њиховој улози у последњем чину југословенске трагедије још су у току и тек предстоји напор да се све за то релевантне чињенице прикупе, теоријски артикулишу и научно утемеље. Издвојићу неколико међународних чинилаца који су имали пресудан утицај на расплет југословенске драме.

Већина истраживача и аналитичара слаже се с тим да је кључ за разумевање промене геополитичког положаја Југославије: 1) распад источноевропског социјализма и „рушење” Берлинског зида 1989. године; 2) слом биполарног система равнотеже снага заснованог на идеолошкој конфронтацији и нуклеарном паритету суперсила и њихових војно-политичких групација; 3) опадање улоге суперсила и блокова, појава нових регионалних и субрегионалних економских, политичких и војних сила и организација које све више утичу на међународне односе; 4) промена европског биланса снага након уједињења Немачке 1989. године (интеграција на Западу – дезинтеграција на Истоку); 5) нарушавање принципа КЕБС-а⁹ о неповредивости европских граница; 6) смањење могућности избијања нуклеарног конфликта између суперсила, које је „продубило” годинама успаване етничке, верске, територијалне и друге спорове унутар и између многих држава; 7) политичко-правно легализовање мешања у унутрашње послове других појединих држава према схватању одређених међународних организација и групе држава; 8) тенденције легитимизације теза о „флексибилном суверенитету”, „равнотежи интереса” и „превентивном рату”.¹⁰

9 Конференција за европску безбедност и сарадњу (КЕБС) настала је за време хладног рата као форум за дијалог Истока и Запада. Од ње је касније на темељу Повеље Уједињених нација (Поглавље VIII) основана Организација за европску безбедност (OSCE) која броји 56 држава-чланица и бави се „раним упозоравањем, спречавањем конфликта, вођењем криза и постконфликтном обновом”.

10 Уп. Werner Wiedenfied, *Eastern Europe: Challenges – Problems – Strategies*, Research Group on European Affairs, Mainz, June 1991; D. Müller, P. Simić, E. Stojčić Vasović, Bohse (redaktion), *Veränderungen in Europa – Vereinigung Deutschlands – Perspektiven der 90-er Jahre*, IPW, Belgrade 1991; „Документи Уједињених нација, КЕБС,

Под дејством тих чинилаца, крајем осамдесетих година догодиле су се битне промене и појавиле су се нове тенденције у геополитичком положају Југославије: 1) поменути чиниоци најснажније се испољавају на рубним крајевима Европе, а интереси главних европских и светских актера као у жижи се преламају на Балкану, посебно у Југославији; 2) Југославија је постала „пробни полигон” за укупне међународне односе на европском континенту након хладног рата; 3) геополитички значај који је СФРЈ имала у време хладног рата као европска „тампон-зона” сада се релативизује и маргинализује. Од моста између светова и супер-сила она је преко ноћи постала мета опречних интереса и претензија континенталних и регионалних сила; 4) „учтива дистанца” коју је својевремено имала самостална и несврстана Југославија деведесетих година постаје неодржива, тако да је она објективно принуђена да се одрекне своје визије самосталности и суверености и да се у целини или делимично укључи у интересне сфере европских и светских моћника.

2. – Операционализација и прецизно идентификовање поменутих међународних чинилаца, који су посредно или непосредно били укључени у југословенску кризу, представљају веома сложен и тежак проблем. Тај проблем још више компликује чињеница да су поједини чиниоци имали амбивалентан ставили су, пак, еволуирали у свом становишту од одлучне подршке очувању Југославије до отвореног поткопавања њених темеља и рушења.

Као основни међународни чиниоци који су пресудно утицали на расплет југословенске кризе најчешће се наводе следећи:

Прво, тзв. германски чинилац (уједињена Немачка и њени експоненти према Балкану (Аустрија и Мађарска). Након совјетског повлачења из средње Европе, колос нове Немачке се окренуо традиционалном простору своје експанзије: средњој и јужној Европи. Међутим, велико-немачка експанзија у простор Балкана, источног Медитерана и даље на исток суочила се поново, као и раније у историји, са великом препреком: јединственом словенском државом на Балкану. Стога је овај германски чинилац од почетка југословенске кризе истрајавао на захтеву да се разбије Југославија и успостави неколико националних, међусобно антагонистичких државица на Балкану. Те државице не би располагале

Европске заједнице, Председништва и Скупштине СФРЈ, СИБ, Владе Србије и Црне Горе о југословенској кризи“ Специјални прилог, *Међународна њолиџика*, бр. 1001, Београд, 1. фебруар 1992, стр. 9-28; „Документи о Југославији (Уједињене нације, Европска заједница, Председништво СФРЈ, Нови председавајући ЕЗ)“, *Међународна њолиџика*, бр. 1002, Београд, 1. март, 1992, стр. 9-20; Ранко Петковић, „Нова фаза југословенске кризе“, *Међународна њолиџика*, бр. 1003, Београд, 1992; Константин Обрадовић, „Проблеми континуитета и сукцесије држава у светлости југословенског случаја“, *Међународна њолиџика*, бр. 1005-6, Београд 1992; Миленко Крећа, „О међународном континуитету и сукцесији држава“, *Међународна њолиџика*, бр. 1007-8, *нав. дело*; Светозар Стојановић, *Пројасиј комунима и разарање Југославије, нав. дело*; Мирослав Печујић, *Глобализација, Два лика светиа, нав. дело*; Јирген Хабермас, *Посйнационална консйелација, Полиџички есеји, нав. дело*; Бранислава Кнежевић, Јован Ђирић (уредници), *20 љодина од разбијања СФРЈ*, Институт за упоредно право, Београд 2011.

довољним капацитетом укупне друштвене моћи који би им омогућавао самосталност и суверенитет, те би се нужно нашле у вазалном односу.

Ангажман германског фактора на дестабилизацији и разбијању Југославије одвијао се у виду: а) *дипломајско-пољитичке подршке* сецесионистичким властима у Словенији и Хрватској и сатанизације Србије и других кохезивних фактора очувања Југославије; б) *економске помоћи*, која се манифестовала у различитим облицима економске, финансијске и сличне подршке сецесионистичким режимима; в) *војне помоћи* у најширем смислу – од обавештајно-информативне и пропагандне подршке, инструктаже и обуке, преко снабдевања оружјем и опремом, до евентуалне употребе сопствених снага, са циљем да се ојачају и осамостале оружане снаге поменутих сецесионистичких режима.

Утицај германског чиниоца у почетку је био латентан, да би касније, током 1991–1992. године, попримио манифестне облике. То је нарочито дошло до изражаја у отвореном притиску на Европску заједницу/Европску унију¹¹, КЕБС и друге међународне организације у правцу међународне легитимизације и легализације сецесије, затим у исхитреном признавању Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине као самосталних држава, као и у свестраној подршци, учвршћивању и обезбеђењу сецесионистичких режима.

Друго, *италијанско-католички чинилац* (Италија и Ватикан). Као што је познато, Италија је током целог XX века била одлучни противник стварања југословенске државе због својих претензија на источну обалу Јадранског мора и залеђа. Ватикан се, такође, одувек супротстављао самој идеји Југославије, јер је зазирао од пенетрације и преваге православлa у тој држави и од угрожавања виталних интереса католичанства у Подунављу и средњој Европи. Југословенску кризу деведесетих година они су доживели као добродошлу прилику за реактуелизацију и реализацију својих заједничких интереса на простору Југославије. У крајњој инстанци, ти заједнички државно-идеолошки интереси Италије и Ватикана своде се на обнову католичке државне заједнице на широком простору од Јадрана, преко Подунавља, средњоевропског простора до Балтика.

11 Европска унија (скраћено: ЕУ) јесте унија (заједница) двадесет осам европских држава. Европска унија је настала 1951. године интеграцијом шест европских земаља: Француске, Немачке, Италије, Белгије, Холандије и Луксембурга, најпре стварањем Европске заједнице за угљ и челик – ЕЗУЧ (*European Coal and Steel Community – ECSC*), а затим и Римским уговором из 1957. године о стварању Заједнице европског тржишта, односно Европске економске заједнице ЕЕЗ (*European Economic Community – EEC*) и Европске заједнице за атомску енергију (*European atomic energy community – EURATOM*). Европска заједница за угљ и челик престала је да постоји 2002. године, када је истекао рок од 50 година на колико је склопљен Уговор о њеном оснивању, а Европска економска заједница је 1992. године Уговором у Мастрихту (ступио на снагу 1993) преименована у Европску унију. Иако се о уговорима говори у множини, формалноправно постоји само један уговор – Уговор о Европској унији (познатији као Уговор из Мастрихта), чији су саставни делови Уговор о Европској заједници и Уговор о Европској заједници за атомску енергију (тзв. Римски уговори), као и одредбе којима се регулишу надлежности из другог и трећег стуба ЕУ.

Пут до тог циља трасиран је на два колосека. Прво, путем *Хексагонале* – регионалне интеграције Италије, католичког дела Југославије, Аустрије, Мађарске, Словачке, Чешке и Пољске – у којој би примат, разуме се, имала Италија. И друго, стварањем субдржавних регионалних интеграција типа *Радне заједнице „Алпе-Јадран”*, у којој се удружују федералне, локалне и политичко-територијалне јединице. Очигледно је да такви интереси и стратегијски циљеви Италије и Ватикана подразумевају несамосталну, конфедеративну или фрагментаризовану Југославију.¹²

Треће, *западноевропски чинилац* (земље Европске заједнице на челу са Великом Британијом и Француском). За разлику од претходна два чиниоца, чији су интереси непосредно усмерени на будућност Југославије, западноевропски чинилац судбина Југославије занима првенствено са становишта одражавања југословенске кризе на целину европског простора. Позната је историјска чињеница да су управо Велика Британија и Француска имале кључну улогу у стварању и прве и друге Југославије. Притом су се оне руководиле првенствено својим властитим интересима: очувањем сигурности европског простора, спречавањем немачке експанзије на југоисток и руске на Јадран и Средоземље. Кроз ту призму западноевропски чинилац је посматрао југословенску кризу и вукао потезе ка њеном разрешењу.

Четири су полазна принципа те политике. Прво, инсистирање на принципима КЕБС-а, а пре свега на очувању територијалног интегритета држава и неповредивости њихових граница. С тим у вези је резолутно противљење легитимизацији и легализацији права на самоопредељење као права на сецесију у међународним односима. (Разуме се, тај став је мотивисан властитим разлозима, то јест реалном опасношћу од снажних тензија између регионалних, етничких и верских заједница и снажних сепаратистичких покрета у Шпанији, Француској, Великој Британији и др.). Друго, поучене историјским искуством да је ратни пламен на Балкану, по правилу, захватао и широке европске просторе, Велика Британија, Француска и остале западноевропске земље залажу се за мирољубиву политику и против су употребе силе и ескалације ратног сукоба у Југославији. Трећи полазни принцип те политике је покушај да се геополитички значајна зона Југославије извуче из сфере утицаја ваневропских фактора (САД, исламског фундаментализма) и настојање да се бар донекле ограничи немачка доминација на Балкану. И четврто, изражена је спремност да се Југославија прими у ЕУ, под условом да напусти позицију неутралне, несврстане земље, да прихвати одређена ограничења свог суверенитета и сл.

12 Уп. Радован Вукадиновић, „Промене у Источној Европи и регија Алпе-Јадран”, *Међународна полијтика*, бр. 979, Београд 1991; Arsen Bačić, „Prilozi za Alpe-adria dossier”, *Pogledi*, Split 1987; Дражен Петровић, „Централноевропска иницијатива – развојни пут Пентагонале и Хексагонале”, *Међународна полијтика*, бр. 1005–6, Београд 1992.

Консеквентан став те политике западноевропских земаља био је залагање за очување Југославије као јединствене државе и јединственог међународног субјекта. Форма те државе била би резултат компромиса федералних јединица, вероватно конфедерација као оптимално решење. Таква политика западноевропског чиниоца испољавала се у конзистентном облику до јесени 1991. године, до разбуцтавања рата у Хрватској између хрватске паравојске и ЈНА. Маневарски простор за ту политику постајао је све ужи и она је, под притиском Немачке и у тежњи да се не прошири опасни ратни пламен са Балкана, као мање зло, негирала своје полазне принципе непризнавања сецесије и очувања Југославије као јединствене државе.

Четврто, *балкански чинилац* као заједнички назив за улогу и ставове балканских земаља: Албаније, Грчке, Бугарске и Турске, на чије витални интереси на Балкану директно утиче југословенска криза. Упркос чињеници да балкански чинилац нема тако значајну улогу као остали међународни чиниоци – јер и сам дели судбину објекта њиховог утицаја – он, без сумње, својом близином, непосредним интересима и акцијама значајно утиче на збивања у Југославији.

У целини посматрано, осим Грчке, тим земаљама су одговарали дестабилизација и распад Југославије. Прво, та чињеница би повећала геополитички (а са ратом у Југославији и војни) значај тих земаља у Медитерану и на Балкану. Друго, фрагментизацијом Југославије се стварају повољније могућности за задовољење вековних апетита тих земаља према деловима територија и становништва СФРЈ: Албаније према Космету и западној Македонији, које насељавају већином Албанци; Бугарске према источној Македонији, у којој је, такође, висок проценат Бугара; и Турске према конституисању самосталне муслиманске државе на тлу Босне и Херцеговине. И треће, играјући улогу експонента и егзекутора политике појединих великих сила, оне, с разлогом, рачунају на подршку и помоћ тих сила у решавању огромних економских, социјалних и политичких проблема у својој земљи.

Из тих разлога, те земље су се везивале за оне међународне чиниоце који су тежили дестабилизацији и разбијању Југославије те, ангажујући се на том плану, настојале да остваре властите интересе. Изузетак је Грчка која се, иако чланица ЕУ и НАТО – због сопствених интереса и стрепњи од формирања Велике Албаније и самосталне македонске државе северно од њене највеће покрајине Македоније – принципијелно и до краја противила разбијању Југославије и праву на сецесију. Штавише, за разлику од Турске и Албаније, које су посредно и непосредно учествовале у потпиривању ратног сукоба у Југославији, Грчка је играла улогу значајног посредника у успостављању мира.

Пето, *амерички чинилац* се односи на интерес и ангажман САД као доминантне суперсиле. САД су у првим фазама кризе сукоба у Југославији биле упадљиво уздржане. Остале су у позадини, препуштајући иницијативу Европи да после хладног рата провери своју способност да без учешћа суперсила решава конфликте на континенту.

Почетну уздржаност САД у решавању југословенске кризе многи аналитичари тумаче као последицу њених противречних војно-политичких, дипломатских, економских и других интереса на Балкану; отуда недовољна артикулисаност и неконзистентност властитог интереса у зони Југославије. То је резултирало формулисањем неколико америчких сценарија, тзв. паралелних сценарија за решавање југословенске кризе: 1) спречавање дестабилизације и очување територијалног и државног интегритета Југославије; 2) заговарање модела Југославије као лабаве асоцијације – асиметричне федерације, конфедерације и сл.; 3) прихватање одлука Словеније и Хрватске да изађу из Југославије и признавање њихових сецесионистичких аката; 4) признавање Босне и Херцеговине (упркос несагласности основних етничких заједница и њиховом ратном сукобу) као самосталне државе и једнострана осуда и међународно кажњавање Србије, односно СР Југославије као агресора; 5) смиривање ратних сукоба на тлу Југославије и наметање одређених решења путем војне интервенције; 6) најзад, као израз утицаја албанског и исламског лобија у САД, подршка присаједињавању Косова и делова Македоније новој, великој Албанији, као евентуалном проамеричком експоненту на Балкану.

Дискретно укључивање САД у решавање југословенске кризе током 1990. године и почетком 1991. године било је у знаку тежњи да се очува територијални и државни интегритет Југославије и подрже демократски процеси у њој.¹³ Међутим, од краја 1991. године –проширивањем рата из Словеније на Хрватску, неспособношћу федерације и ЈНА да ратна жаришта санирају и политичким путем реше уставну кризу, и најзад, повлачењем савезне армије из Словеније и већег дела Хрватске – САД коригују свој полазни став; на сцену ступају други сценарији.

У 1992. години САД су потпуно напустиле првобитну политику очувања територијалног и државног интегритета Југославије. У контексту нових односа снага и политике европских чинилаца (ЕЗ, КЕБС-а, Немачке), САД су прихватиле сецесионистичке акте Словеније и Хрватске, исхитрено, без елементарних претпоставки, признале Босну и Херцеговину као суверену и самосталну државу (иако се у њој почев од априла 1992. године распламсавао етничко-верски рат), уз једнострану подршку Муслиманима и осуду и кажњавање Србије и Црне Горе. Од почетка 1993. године, САД су један од главних заговорника смиривања ратног вихора у Босни и Херцеговини и сукоба на Космету 1999. путем војне интервенције, са или без сагласности Савета безбедности и Организације уједињених нација.

Овом приликом не треба посебно истицати да је политика САД према југословенској кризи само мали сегмент њене глобалне светске

13 Државни секретар САД Џејмс Бејкер, на крају своје посете Југославији 22. јуна 1991. године, изјавио је да САД подржавају демократску и целовиту Југославију, о чијој будућности треба да се споразумеју федералне јединице мирним путем. Бејкер је изричито напоменуо да САД неће признати једностране акте отцепљења.

политике као доминантне суперсиле у процесу динамичног реструктурисања и изградње новог светског поретка моћи и, у том контексту, далекосежних стратегијских интереса и потеза према Европи, Русији, Азији и исламском свету. Подробнији увиди и разумевање тих, данас још недовољно транспарентних стратегијских интереса и потеза САД учинили би, вероватно, јаснијом и конзистентнијом и њену политику према Југославији 1990–1995. и према Србији до данас. Из ове перспективе се ипак назире да је заједнички именовани поменутих америчких сценарија решења југословенске кризе – управо амерички стратешки интерес „нове пенетрације” у Европу и успостављање контрабаланса у односу на све моћније ЕУ и Немачку, као и благовремено заузимање значајне (па и доминантне) позиције на Балкану и Медитерану као кључним тачкама за наступ према Русији и југоисточној Азији.

Шесто, *руски чинилац* који је, слично америчком, у почетку југословенске кризе био уздржан, пре свега, због огромних проблема у властитој кући након 1989. године – кризе и слома Источног блока и Совјетске империје. У то време Русија са Јељцином наликовала је на пораженог боксера у рингу којег је супериорни противник настојао да нокаутира и избаци из ринга. Но, упркос томе и стратегијској и дипломатској дефанзиви у којој се деведесетих година нашао, руски чинилац је испољавао изразито велики и експлицитан интерес за судбину Југославије. Зашто? Пре свега, Русија је традиционално, још од XVIII и XIX века, била животно заинтересована за утицај (првенствено у односу на друге силе) на Балкан и на зону Медитерана. Осим тога, због великих сличности проблема (системских, економских, етничких и верских) СРЈ и СССР-а, драматична збивања у Југославији су се могла посматрати као реторта у којој се на микроплану одвија експериментални процес за сложене процесе и збивања на макроплану у Совјетском Савезу.

Из тих разлога, без обзира на ограничене властите могућности да пресудно утиче на епилог кризе у Југославији, руски фактор се одлучно и резолутно залагао за очување Југославије као територијалне целине и јединствене државе. Међутим, када је дефинитивно превладала унутрашње-међународна спрега разбијања и фрагментације Југославије, руски чинилац је прихватио распад СФРЈ и подржавао Савезну Републику Југославију с амбицијом да своје стратешке циљеве на Балкану и Медитерану оствари преко Србије и Црне Горе.

И седмо, *међународне организације* (ЕЗ/ЕУ, КЕБС, ОУН) потпуно су следиле тај амбивалентан став и еволуцију главних међународних чинилаца укључених у југословенску кризу. Захваљујући њима дошло је до интернационализације југословенске кризе и утицаја међународне заједнице на збивања у Југославији. Будући да сам у претходном излагању покушао да југословенску кризу деведесетих година XX века сместим у глобални геостратешки контекст и тумачим је као рефлекс успостављања новог поретка светске моћи, на овом месту ћу само: а) назначити две фазе деловања међународне заједнице (посебно ЕЗ/

ЕУ, КЕБС, ОУН и САД) на збивања у Југославији и б) упозорити на пристрасност и примену двоструких стандарда међународне заједнице у решавању југословенске кризе.

Видели смо да је међународни фактор био дубоко и на различите начине укључен у југословенску кризу. Треба уочити да је тај фактор, будући прихваћен од свих страна у сукобу, израстао у кључног актера југословенске кризе. Од почетка кризе до августа 1991. године кључни међународни фактори (ЕЗ/ЕУ, КЕБС, ОУН и САД) заступали су идеју о очувању територијалног интегритета и међународног континуитета Југославије. О томе сведоче бројни документи које су ти фактори самоиницијативно донели или посредовали у њиховом доношењу¹⁴. Међутим, у другој фази, од септембра 1991. године, међународни чиниоци, а пре свих ЕЗ/ЕУ, напуштају идеју о подршци целовитој Југославији¹⁵. Почев од 3. септембра 1991. године, када је у Хагу усвојена Декларација ЕЗ о Југославији, међународни чинилац ће заузимати позицију неприкосновеног арбитра у решавању југословенске кризе и при томе све више напуштати кључна начела међународног права због својих геостратешких и политичких интереса. Ово је дошло до изражаја у низу одлука и докумената које су донели ЕЗ, КЕБС и ОУН у периоду од почетка септембра до краја децембра 1991. године¹⁶.

14 То је јасно изражено у Декларацији Европског парламента о Југославији (од 26. марта 1991) и Декларацији КЕБС-а (од 19. јуна 1991), у којима се заступа идеја о јединственој Југославији и као таквој пружају јој се најбоље шансе да се интегрише у Европу. Избијање рата у Словенији није их поколебало у тим ставовима. Напротив. Дан након сукоба ЈНА и ТО Словеније (28. јуна 1991), на самиту ЕЗ донета је одлука да се у Југославију пошаље мировна тројка (Ж. Пос, Ђ. де Микелис и Х. В. Брук). Она је убрзо на Брионима посредовала да релевантни југословенски фактори донесу Заједничку декларацију о мирном решавању југословенске кризе („Брионска декларација” од 7. јула 1991). У тој Декларацији и на заседању ЕЗ и КЕБС-а (у Прагу, 5. септембра 1991), те организације су се обавезале да ће пружити помоћ Југославији као целини. На заседању Европског парламента у Стразбуру (9. јула 1991) усвојена је декларација о Југославији у којој нису подржани акти сецесије. А САД су све до краја 1992. године подржавале територијални интегритет Југославије и одлучно се супротстављале признавању новонасталих држава пре целовитог политичког решења. (О садржини наведених докумената види: „Криза у Југославији – документа југословенских, европских и међународних институција”, *Међународна историја*, бр. 995–7, Београд 1991, стр. 19–20)

15 „Прелазну фазу чини однос по којем се, као равноправне и легитимне, уважавају различите опције о унутрашњем уређењу Југославије (од федералне преко конфедералне до сецесионистичке) за преговарачким столом, да би се потом извршио потпуни преокрет и прихватила само једна опција: распад Југославије на независне државе, чије међународно признање подразумева услове које је поставила ЕЗ” (Л. Баста Посавец, Р. Накарада, С. Самарџић, Ј. Теокаревић, Ђ. Ковачевић, *Међународни сукоби и рат на простору бивше Југославије*, нав. дело, стр. 28)

16 У том смислу веома је индикативна Конференција у Хагу (тзв. мировна конференција). Она је почела са радом 7. септембра 1991, а 4. октобра 1991. донела је Саопштење о хашком договору у којем се наговештавају елементи каснијих декларација: а) успостављање лабаве заједнице или савеза суверених или независних република; б) аранжман за заштиту мањина; в) неприхватање једностраног мењања

Крајем новембра 1991. године улогу посредника и главног арбитра решавања кризе у Југославији преузела је Организација Уједињених нација. Савет безбедности УН је 27. новембра 1991. године донео Резолуцију бр. 721 о потреби слања мировних снага у Југославију. Наде да ће ОУН имати принципијелан став и више успеха у успостављању мира у Југославији показале су се умногоме неосноване. Савет безбедности и други органи ОУН, резолуцијама и одлукама које су доносили о решењу кризе у Југославији, наставили су, у основи, политику ЕЗ/ЕУ уз ослањање на ванправне принципе Арбитражне комисије ЕЗ. Штавише, након наглог преокрета у ставу САД крајем марта 1992. године, дошло је до још већих притисака и оптужби на рачун Србије и Црне Горе као главних криваца за рат и форсираног признавања независности БиХ упркос противљењу појединих чланица ЕЗ/ЕУ и проценама посматрача ОУН на терену.

Бројни су примери пристрасности тих међународних актера и примене двоструких стандарда међународне заједнице у југословенској кризи¹⁷. Еклатантан су пример две резолуције Савета безбедности из маја 1992. године. У првој, Резолуцији бр. 752 (од 15. маја), иако се истиче да су све стране у Југославији на свој начин допринеле садашњем

граница. Неколико недеља касније (18. октобра) у Хагу је изнет предлог Декларације са комплексним аранжманом за решавање кризе. Аранжман се заснивао на суверености и независности република, дотадашњих федералних јединица, њиховом међусобном признању као држава, могућностима слободне асоцијације и механизмима за заштиту људских права и права националних и етничких група. Предвиђен је тзв. специјални статус за области у којима припадници неке етничке групе чине већину. У Декларацији се посебно помиње такав статус за Србе у Хрватској. Будући да су представници Србије и Црне Горе одбили та решења из Декларације јер она „суспендују важећи уставни поредак и укидају Југославију као државу”, урађене су још три верзије Хашког документа о решавању југословенске кризе. У другој верзији (од 23. октобра), текст Декларације је инован тако што су изостављене одредбе о важењу специјалног статуса посебно за Србе у Хрватској, у прецизирању међународне контроле примене посебног статуса, као и захтеву да се аутономним покрајинама врати статус од пре 1990. У трећој верзији декларације (од 30. октобра) изостављен је став о враћању статуса аутономних покрајина на решења од пре 1990. и додат је предлог о трајној демилитаризацији области са специјалним статусом. Најзад, у четврту верзију хашке Декларације о решавању југословенске кризе унета је у основне принципе и могућност стварања заједничке државе од оних република које желе да остану у њој. И ту верзију представници Србије, Црне Горе и СФРЈ нису усвојили. Убрзо после тога (8. новембра 1991) министри Дванаесторице су на састанку у Риму донели одлуку о санкцијама према Југославији, а Министарски савет ЗЕУ (Западноевропске уније) донео је одлуку да бродови Француске, Велике Британије и Италије уплове у Јадран. Савет министара ЕЗ одлучио је (2. децембра 1991) да санкције примени само према Србији и Црној Гори. (Види: „Криза у Југославији – документа југословенских, европских и међународних институција”, *Међународна јолијшика*, бр. 995–7, Београд 1991, стр. 28, 30–39 и „Конференција о Југославији у Хагу”, *Међународна јолијшика*, бр. 998–1000, Београд 1991, стр. 23–26.)

17 У поменутој студији: Л. Баста Посавец, Р. Накарада, С. Самарџић, Ј. Теокаревић, Ђ. Ковачевић, *Међунационални сукоби и рат на јосијору бивше Југославије*, наводе се бројни примери двоструких стандарда међународне заједнице о југословенској кризи, стр. 32–33.

ратном стању, ипак се главна одговорност сваљује на Србију, Црну Гору и ЈНА. Резолуцијом бр. 757 (од 31. маја) уведене су санкције према Србији и Црној Гори, односно СР Југославији. На основу тих санкција, Савет безбедности је једној земљи наметнуо изолацију без преседана у историји ОУН. Наиме, свим чланицама ОУН је наређена потпуна економска блокада и прекид свих научних, културних и спортских веза са овом земљом¹⁸. Разуме се да је у позадини тих потеза био и интерес НАТО-а, који ће избити у први план почетком 1999. године када буде донета одлука о бомбардовању СР Југославије, односно Србије.

Пристрасност и примена двоструких стандарда међународне заједнице у југословенској кризи навели су многе аналитичаре да резигнирано закључе: „Спољни фактори, дакле, учествују не само у смиривању сукоба (слањем посматрача, мировних трупа, организовањем преговора зарађених страна...) већ и у њиховом распиривању и одлагању мирних решења.”¹⁹

Процеси инструментализације међународних организација (ОУН, ЕУ, ОЕБС и др.), коју су систематски спроводиле глобалне елите моћи од деведесетих година, биће доведени до краја у првој деценији XXI века. Јер, јединствена правила понашања у глобалној економији не могу се конституисати без политичке моћи „државе”. Отуда глобална елита моћи чини све да створи транснационалну „парадржаву”, форму наднационалне политичке владавине којом се утире пут стварању јединственог глобалног простора. У том контексту развој демократије и заштита људских права имају своје наличје: глобализацију ауторитаризма, „ауторитарну револуцију одозго” и стварање „ауторитарне транснационалне државе”.²⁰ На тај начин устоличује се ауторитарни светски поредак на принципима хијерархије и доминације. У том смислу, ограничавање суверенитета националних држава је неминован процес и њихова снага се данас све више огледа у способности да све већи део свог суверенитета пренесу на међународне институције.²¹

4. – У целини посматрано, утицај међународних чинилаца и великих сила на епилог југословенске кризе деведесетих година није био ни једнозначан ни једносмеран. Од самог почетка кризе ти чиниоци су се поларизовали. На једном полу груписали су се малобројни и објективно

18 Види: Резолуција Савета безбедности УН о БиХ 752, од 15. маја 1992. и Резолуција Савета безбедности 757, од 30. маја 1992, објављене у: „Документи о југословенској кризи”, *Међународна историја*, бр. 1005–6, Београд 1992, стр. 9–11. Види такође: Резолуције Савета безбедности 713 (од 25. септембра 1991), 721 (од 27. новембра 1991), 724 (од 15. децембра 1991), 727 (од 8. јануара 1992), 740 (од 7. фебруара 1992), 743 (од 21. фебруара 1992), 749 (од 7. априла 1992), 758 (од 8. јуна 1992), 760 (од 18. јуна 1992), 761 (од 20. јуна 1992), 762 (од 30. јуна 1992), 764 (од 13. јула 1992), објављене у *Међународној историји*, бр. 998–1000, 1991, стр. 28–29, и бр. 1005, Београд 1992, стр. 9–13.

19 Лидија Баста-Посавец и сарадници, *нав. дело*, стр. 37.

20 Види: Мирослав Печуљић, *Глобализација, Два лика свећа, нав. дело*, стр. 86, 103–106.

21 Види: Светозар Стојановић, „На српском делу Титоника”, *Изабрана дела*, том IV, Завод за уџбенике, Београд 2006, стр. 147–184,

„слабији” чиниоци (германски и делимично италијанско-ватикански и балкански) који су тежили дестабилизацији и рушењу Југославије. На другом полу у то време се нашао бројнији и „јачи” круг међународних чинилаца који су тежили територијалном и државном очувању Југославије (руски, западноевропски и амерички чинилац). Међутим, заостравање југословенске кризе 1990. и распламсавање рата 1991. године у Словенији и Хрватској и 1992. у БиХ, у којем су унутрашњи фактори деструкције југословенске државе однели превагу, добило је кобну резонанцу и у међународним чиниоцима, чије се тежиште померило ка супротном полу – разарању и фрагментацији Југославије. Тиме је широко отворен пут слому друге Југославије.

Две деценије након тог слома и нестанка Југославије са историјске сцене, на основу анализе конкретноисторијске ситуације деведесетих година, XX века, односа снага и тенденција у разрешавању југословенске ратне апокалипсе, могуће је скицирати три сценарија будућности. То су: дефинитиван крај Југославије, трећа, „сужена” Југославија и стварање четврте Југославије. Посматрано из данашње перспективе, чини се да је једино реалан први сценарио – дефинитиван крај Југославије. Он ће у догледној будућности, према свему судећи, бити доминантан. Други сценарио треће „сужене” Југославије (сачињене од оних који у њој желе да живе) полази од уважавања етничких критеријума као доминантних, уз максимално уважавање интереса главних политичких субјеката. Тај сценарио је са крајем СРЈ такође отишао у историју. Најзад, сценарио четврте Југославије као заједнице независних држава има најслабије шансе. Ни на унутрашњем ни на међународном плану не виде се ни данас ни у скорој будућности социјално-политички субјекти и реални путеви за његово оживотворење. Идеја и политички пројекат Југославије на прагу XXI века су на истој полазној тачки као и на крају XIX века – више у главама визионара него у реалности.

Закључак

Теоријско разумевање распада друге Југославије једно је од најсложенијих, најтежих и најизазовнијих питања наше друштвене науке са којим она тек треба да се суочи. Проблем Југославије, било да је реч о њеном конституисању или распаду, јесте једна велика неистражена европска теоријска тема. Приказана државноправна анализа је само једна од теоријских претпоставки за разумевање распада Југославије. Иако нужна, она није довољна за конзистентно објашњење тог феномена. Битне теоријско-методолошке претпоставке за такав научни говор о распаду Југославије су: *мултиметодолошки ирисјуи* и *мултиитеоријски дискурс*.

Мултиметодолошки приступ обухвата конкретноисторијски и апстрактнотеоријски ниво. Док је конкретноисторијски ниво усмерен на емпиријске чињенице, кључне догађаје и збивања релевантна за распад Југославије, апстрактнотеоријски ниво тежи да кроз различите теоријске аспекте научно истражи и артикулише та реална емпиријска збивања. На

другој страни, будући да научни говор о распаду Југославије није могућ из једне теоријске парадигме, логично је да се тај говор мора заснивати на мултитеоријском дискурсу. Реч је о дискурсу из више различитих теоријских парадигми које су најплодотворније за разумевање агоније и слома Југославије. Уз то, разарање Југославије може се објаснити само анализом унутрашњих и спољашњих фактора. Иако се у почетку стиче утисак да је акценат на унутрашњим (нужни услов) а не на спољашњим (довољним) условима, како разматрање тече, све се више показује да су унутрашњи разлози били само повод а да су спољашњи фактори били главни разлог разарања и кад је реч о првој и кад је реч о другој Југославији.

У целини посматрано, мислим да процеси који су довели до распада СФРЈ још нису завршени и да се и даље врши државно-политичка прекомпозиција јужнословенског простора у складу са новим геополитичким оквирима. Научницима и истраживачима тек предстоји напор 1) да у процесима који су проузроковали распад југословенске државе, уоче тенденције од општег значаја за правно-политичку науку (механизми и методи „постхеројског рата”, ерозија међународног права, стратегија тоталне изолације државе и читавог народа из међународне заједнице, преузимање ограниченог суверенитета и легитимизација ограничене војне интервенције и сл.) и 2) да осветли српско питање које је на драматичан начин отворено дезинтеграцијом југословенске државе. Оно је поново отворено као кључни елемент познатог Источног питања које, у оптици нове геополитике, опет постаје значајно. Како се, на основу изложеног, могу утврдити одређене историјске константе, можемо закључити да оне узрокују сталну лабилност државноправних творевина на јужнословенској територији. На тај начин је на тлу бивше Југославије створено турско политичко тло које великим силама пружа могућност да и у будућности у складу са својим интересима спајају или комадају и раздвајају постјугословенске државице, а њиховим народима манипулишу и бацају их у вртлог међусобних сукоба.

*Prof. dr Jovica Trkulja**

RESTRUCTURING OF THE GLOBAL AND EUROPEAN SYSTEMS OF POWER AND THE BREAK-UP OF YUGOSLAVIA

Summary

The creators of the first and the second Yugoslavia thought that, in spite of nonstable surface of the Balkans, one could construct a stable state based on the 4 solid pillars: a) economic and social modernization; b) construction of a

Jovica Trkulja, PhD. Professor of Law, Faculty of Law University of Belgrade. Judge of the Constitutional Court of Serbia. This article is the result of research within the project *Perspectives of Implementation of European Standards in the Serbian Legal System* (179059), supported by the Ministry of Education, Science and Technological Development.

modern state and political community; c) ethnic, religious and cultural pluralism; and d) support of the foreign powers. However, the tragic experience of the collapse of the first Yugoslavia in 1941 and the second Yugoslavia in 1991 clearly revealed the cracks in the above-mentioned structure. The 4 pillars turned out to be aporiae that were solved without success through the application of the Yugoslav formula. One must not overlook the impact of the foreign powers when attempting to explain the dramatic events taking place across Yugoslavia. The external factor was more than a mere determinant; it has been the key constituent of both the creation and the break-up of Yugoslavia. The impact of foreign factors and great powers on the Yugoslav crisis in the 1990's was neither uniform, nor one-way. On one pole there were Germanic and partially Italian-Vatican and Balkan (Albania, Bulgaria, Turkey) factors that strived towards the break-up and destabilization of Yugoslavia in 1989-1990. On the other pole there were powerful actors in the international affairs striving for territorial integrity and preservation of Yugoslavia (Russian, Western European and American factors). However, the escalation of crisis and outbreak of war in Slovenia and Croatia in 1991, and in Bosnia and Herzegovina in 1992, in course of which the internal factors of destruction of Yugoslavia got the upper hand, found a fatal resonance in the international arena where factors were also moving towards favoring the ideas of the break-up and fragmentation of Yugoslavia. In this manner the international factors became deeply involved in the events in Yugoslavia- all parties accepted them as the key, but not impartial actors in solving of the Yugoslav crisis and conflict. The international factor participated in the calming of the conflict in Yugoslavia through the sending of observers, peace-keeping forces, organizing the negotiations between the parties in the conflict. Nevertheless, the international factors, following their partial interests, often contributed to the escalation of the conflict and postponement of the peaceful solutions. Thus, the new restructuring and redistribution of the global and European systems of power lead to the destruction of the Yugoslav state. In place of Yugoslavia, number of small, dependent, pseudo-states under the dominance of the new global powers have been set up.

Key words: Yugoslavia. The Balkan conflicts. Unsuccessful modernization. Pluralism. International aspects of the break-up of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia. The Serbian issue.